

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Актуальні проблеми
вітчизняної
та всесвітньої історії**

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 36

Рівне – 2024

УДК 94(477) + 94 (100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : Зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 36. Рівне: РДГУ, 2024. 248 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Галуха Любов – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Давидюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Жарна Криштоф – доктор хабілітований в галузі історії,
професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Жилюк Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Остріг)

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Майзнер Роберт – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Ченстохова,
Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології, професор (м.Жешув,
Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м.Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м.Чернівці)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м.Київ)

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, професор (м.Рівне)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 12 від 28 листопада 2024 р.

**Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової
інформації: Серія КВ №15857-4329Р**

ISSN 2519-1942

Адреса редакційної колегії: 33028, м. Рівне, вул. Пластова, 31, корпус №5,
каб. 219, кафедра історії України РДГУ, тел. (067) 780-51-34

email: historical_conf_fhpsir@ukr.net <https://fipmv.rshu.edu.ua/>

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2024

ISSN 2519-1942

9 772519 194006

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Владислав Кравчук, Валерій Шеретюк

МИРНІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ РУСИ З ПОЛОВЕЦЬКОЮ ОРДОЮ.....7

Тетяна Пуха, Валерій Шеретюк

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ 1569-1648 РОКІВ.....14

Андрій Гурбик

СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА ВЕДЕННЯ ВІЙНИ В МІЛІТАРНИХ
НАРАТИВАХ ЮРІЯ НЕМИРИЧА 1630-х РОКІВ.....21

Олександр Крупка

ІСТОРИЧНІ ВИМІРИ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ «КОЗАЦЬКОГО
НАРОДУ» ГЕТЬМАНЩИНИ.....32

Ірина Богданець, Валерій Шеретюк

КІЛЬКІСТЬ І ТИПОЛОГІЯ МІСТЕЧОК, ЇХ МІСЦЕ В СТРУКТУРІ
ВОЛИНСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ
ХХ СТОЛІТТЯ.....41

Євген Куропаткін, Валерій Шеретюк

ДИВІЗІЯ УНР «ЗАПОРІЗЬКА СІЧ» ОТАМАНА ЮХИМА БОЖКА
У БОЯХ ЗА ЖМЕРИНКУ (1919 РІК).....52

Олена Максимчук, Валерій Шеретюк

ЗАГОСТРЕННЯ КОНФЛІКТУ МІЖ УКРАЇНСЬКИМИ
НАЦІОНАЛІСТАМИ ТА СОВЕТСЬКИМИ ПАРТИЗАНАМИ.....66

Тетяна Опанасюк

ВІЙНА ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ:
НАСЛІДКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ.....75

Едуард Опанасюк

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ СТРУКТУР У ФОРМУВАННІ КОНФЕСІЙНОГО
ПРОСТОРУ УКРАЇНИ.....86

Назар Корнійчук, Тетяна Карпунхіна

ВПЛИВ ІСТОРІЇ УПА НА СУЧАСНУ ДЕРЖАВНУ
ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ.....96

Дмитро Ващук

ДВІ ВІЙНИ – ОДНА ІСТОРІЯ (ДО ПОЧАТКУ МОСКОВСЬКО-
УКРАЇНСЬКИХ ВОЄН 1500–1503 РОКІВ ТА 2014 – ... РОКІВ).....108

РОЗДІЛ II

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Mihai Burunciuc

MOLDOVA AND ITS INTEGRATION INTO THE REGIONAL
ECONOMY OF THE 16TH CENTURY.....113

Альона Кібиш, Степан Сияк

УТВОРЕННЯ НАЦИСТСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ
КАРАЛЬНИХ ОРГАНІВ.....121

Дарина Татарин, Степан Сияк

ЖІНКИ У АРМІЯХ АНТИГІТЛЕРІВСЬКОЇ КОАЛІЦІЇ
1939-1945 РОКАХ.....133

Олександр Колодич, Степан Сияк

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В ПІВДЕННО
АФРИКАНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ЗА ПРЕЗИДЕНСТВА
НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ.....141

Єлизавета Бещук, Тетяна Опанасюк

ТРАНСФОРМАЦІЯ АВТОРИТАРНИХ РЕЖИМІВ У
ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇНАХ У ХХІ СТОЛІТТІ.....153

Бахтієр Амінов

ВІДНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ І ЗБЕРЕЖЕННЯ
ЗНИКАЮЧИХ ВИДІВ РЕМЕСЕЛ.....159

РОЗДІЛ III

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА КУЛЬТОРОЛОГІЯ

Микола Федоришин

КОНЦЕПЦІЯ СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-
КУЛЬТУРНОГО ЗАПРВІДНИКА «ДЕРМАНЬ» ІМЕНІ УЛАСА
САМЧУКА.....166

Андрій Слесаренко, Роман Михальчук

ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ЗІБРАНЬ
УСНОІСТОРИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ В НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕННЯХ І ВИКЛАДАЦЬКІЙ ПРАКТИЦІ (НА ПРИКЛАДІ
ІНСТИТУТУ ВІЗУАЛЬНОЇ ІСТОРИЇ ТА ОСВІТИ ФОНДУ ШОА
УНІВЕРСИТЕТУ ПІВДЕННОЇ КАЛІФОРНІЇ, США.....173

Оксана Кундеус

РОЛЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ
В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....181

Тетяна Бородіна

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ УСНОІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ
КОЛЕКЦІЇ ЯХАД-ІН УНУМ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ГОЛОКОСТУ НА
ПОЛТАВЩИНІ.....194

Юрій Ліннік

КОНЦЕПЦІЯ ЛЮБОВІ У ФІЛОСОФСЬКІЙ СПАДЩИНІ
Г. СКОВОРОДИ ТА П. ЮРКЕВИЧА.....198

Таміла Герасимчук

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У РОЗБУДОВІ ТОЛЕРАНТНОСТІ
ТА ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....206

Дмитро Свиридон

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
У СТАРШІЙ ШКОЛІ.....220

Яна Лукашук, Степан Синяк

ПОНЯТТЯ ТА ПРИЧИНИ УВАГИ ДО КРИТИЧНОГО
МИСЛЕННЯ.....227

Михайло Жаб'юк, Степан Синяк

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ЗАСТОСУВАННЯ
МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ.....237

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....246

УДК [37.015.31:172]:376

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У РОЗБУДОВІ ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Таміла Герасимчук

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33028, м. Рівне, вул. Пластова, 31

Email: tamila.gerasymchuk@rshu.edu.ua

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5440-1975>

У статті на основі системного та праксеологічного підходів розкрито роль громадянської освіти у розбудові толерантності та інклюзивного освітнього середовища, проаналізовано взаємозв'язок між освітніми практиками та демократичними трансформаціями в Україні. Громадянська освіта є фундаментом для розбудови демократичної держави, сприяючи утвердженню цінностей прав людини, верховенства права, рівності, толерантності, свободи та поваги до різноманіття і людської гідності. Особлива увага приділяється правовим нормам, які регламентують формування громадянської компетентності в освіті України, а також викликам, що є на шляху впровадження якісної громадянської освіти на всіх рівнях. В умовах екзистенційної війни в Україні, громадянська освіта стає важливою складовою національної безпеки, формування громадянської ідентичності, соціальної згуртованості і стійкості. Громадянська освіта в Україні є і надалі залишатиметься критично важливим компонентом для перемоги України, а також для досягнення миру, відбудови й відновлення після війни та розбудови демократичної держави.

Ключові слова: громадянська освіта, громадянська компетентність, толерантність, інклюзія, демократія, права людини.

THE ROLE OF CIVIC EDUCATION IN BUILDING TOLERANCE AND AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Tamila Gerasymchuk

Rivne State University of Humanities

31 Plastova str., Rivne, 33028, Ukraine

The article, based on systematic and praxeological approaches, reveals the role of civic education in fostering tolerance and an inclusive educational environment,

analyzing the interconnections between educational practices and democratic transformations in Ukraine. Civic education serves as a foundation for building a democratic state, promoting the values of human rights, the rule of law, equality, tolerance, freedom, and respect for diversity and human dignity. Special attention is given to the legal norms that regulate the formation of civic competence in Ukrainian education, as well as to the challenges faced in implementing quality civic education at all levels. In the context of the existential war in Ukraine, civic education becomes a crucial component of national security, shaping civic identity, and social cohesion and resilience. Civic education in Ukraine is and will continue to be a critically important element for Ukraine's victory, as well as for achieving peace, reconstruction, and recovery after the war, and building a democratic state.

Keywords: Civic Education, Civic Competence, Tolerance, Inclusion, Democracy, Human Rights.

Актуальність та постановка проблеми. Сучасний світ стикається з численними викликами, пов'язаними з глобалізацією, збройними конфліктами, війнами, культурними трансформаціями, дискримінацією та різними уявленнями про соціальну справедливість і гендерну рівність. У цьому контексті особливо важливим стає питання формування толерантності та інклюзії в суспільстві, загалом, та в освітньому середовищі, зокрема. Дослідження ролі громадянської освіти у розбудові толерантності та інклюзивного освітнього середовища є надзвичайно актуальним і необхідним для побудови справедливого і демократичного суспільства. Якість демократії визначається рівнем компетентності громадян. Чим більше будемо відкладати «у довгий ящик» впровадження на всіх освітніх рівнях якісної громадянської освіти і формування громадянських компетентностей – тим на довше законсервуємо діючу квазі-демократію. В умовах екзистенційної війни такий підхід не прийнятний для України і суперечить національним інтересам держави. Відтак усім нам, а особливо освітянам, варто переосмислити суть ідеї, яку обґрунтовували ще давньогрецькі мислителі: держава має виховувати громадян у дусі своєї філософії. Усвідомивши глибину проблеми щодо формування свідомого та відповідального громадянина, нам необхідно формувати громадянську компетентність у всіх, хто зараз навчається у школі, коледжі чи ЗВО. Особливої актуальності якісна громадянська освіта набуває у підготовці вчителів спеціальності 014 «середня освіта», що регламентовано законодавством України. Зволікати далі не можна, бо інакше ми ризикуємо перетворити ще одне покоління молодих людей на соціально і політично

неактивну частину суспільства з підданською політичною культурою. Громадянська освіта – це фундамент для розбудови справжнього демократичного суспільства, а в умовах екзистенційної війни – це важлива складова національної безпеки України, крок до збереження державності, формування національної та громадянської ідентичності.

Метою статті є аналіз ролі громадянської освіти у розбудові толерантності та інклюзивного освітнього середовища, а також визначення перспектив впровадження громадянської освіти в системі вищої освіти України.

Методологія дослідження ґрунтується на системному та праксеологічному підходах, які доповнюють один одного. Системний підхід розглядає громадянську освіту як елемент системи освіти, де громадянська освіта інтегрується з іншими навчальними дисциплінами, що дозволяє формувати цілісне уявлення про громадянські компетентності та аналізувати вплив соціально-економічних, політичних та культурних умов на її якість чи зведення до формальності, а також оцінити наскільки результативними є досягнення цілей громадянської освіти в конкретних умовах. Системний підхід забезпечує розуміння контексту і взаємозв'язків, тоді як праксеологічний акцентує увагу на практичних аспектах освіти та формування громадянської компетентності. Системний і праксеологічний підходи у синергії дають можливість оцінити роль громадянської освіти у формуванні громадянської компетентності, а відтак – активних і відповідальних громадян. Для України такі оцінки продиктовані умовами та часом, але, на превеликий жаль, ще не є вимогою і усталеною нормою. Дослідницькими методами є аналіз документів і компаративний метод. Аналіз документів допоміг отримати важливу інформацію з різних джерел, таких як міжнародні норми Ради Європи та Європейського Союзу, законодавчі акти України, наукові статті, звіти, та поглибити розуміння проблеми, зробити узагальнення та висновки. Метод порівняння дозволив проаналізувати нормативно-правове забезпечення на предмет формування громадянської компетентності, допоміг актуалізувати роль громадянської освіти у формуванні толерантного й інклюзивного освітнього середовища, що може бути корисним для вдосконалення практики впровадження громадянської освіти в цілому та в Рівненському державному гуманітарному університеті, зокрема.

Концептуальні засади громадянської освіти визначені на міжнародному рівні і задекларовані в Конституції України та низці нормативно-правових актів України, що складають джерельну базу дослідження.

Українські вчені Т. Бакка [1], І. Жадан [3; 4], І. Іванюк [8], О. Локшина [10], Т. Мелешенко [11], О. Овчарук [8], А. Терещенко [8] та інші розкривають особливості впровадження освітніх практик з формування громадянськості в шкільній освіті й наголошують, що заклади вищої освіти приділяють недостатньо уваги громадянській освіті. І. Жадан виокремлює наукові підходи до конструювання моделей громадянської компетентності і зазначає, що «громадянська компетентність зумовлюється соціально-психологічними чинниками, а середовище продукує певний дискурс громадянськості і підтримує (чи обмежує) практики, визначаючи координати простору громадянської взаємодії і встановлюючи її норми та правила, формулюючи соціальне замовлення на певний формат громадянської компетентності» [3]. Українська вчена О. Локшина наголошує на значущості для європейської освіти «Європейської довідкової рамки ключових компетентностей для навчання впродовж життя» та визначає її вплив на розвиток громадянської освіти в Україні [9, С. 26], порівнюючи рамки компетентностей 2006 та 2018 років.

У «Хартії Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини» зазначено, що «держави-члени повинні сприяти, з належною повагою до принципу академічної свободи, включенню освіти з демократичного громадянства і освіти з прав людини у вищих навчальних закладах, зокрема для майбутніх фахівців у галузі освіти» [18]. Європейська конвенція про захист основних прав і основоположних свобод (1950 р.) захищає права і свободи людини, що також є основою громадянської компетентності [2]. Громадянські компетентності поруч із соціальними включені до восьми основних компетентностей для навчання впродовж усього життя в [Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради ЄС від 18 грудня 2006 року](#) [23]. Низка документів Європейського Союзу визначають зміст громадянської компетентності, про що йдеться зокрема в Хартії Європейського Союзу про основні права (2000 р.) [17].

Демократичні держави у всьому світі розуміють, що для розвитку та підтримки здорової демократії потрібна ефективна громадянська освіта. Визнаючи цю потребу, Україна підписала «Хартію Ради Європи про освіту для демократичного громадянства і освіти в галузі прав людини» [18]. У Хартії зазначається, що «освіта для демократичного громадянства означає навчання, підготовку, підвищення обізнаності, практичну діяльність, розвиток їх ставлення та поведінки, щоб дати їм можливість здійснювати і захищати свої демократичні права та обов'язки в суспільстві, цінувати різноманітність і

відігравати активну роль у демократичному житті з метою заохочення та захисту демократії і верховенства права» [18, р. 5].

У Рекомендаціях Ради Європейського Союзу від 22 травня 2018 року про ключові компетентності для навчання впродовж життя (2018/С 189/01) громадянська компетентність визначається як «здатність діяти як відповідальні громадяни та брати повноцінну участь у громадському та соціальному житті, що ґрунтується на розумінні соціальних, економічних, правових і політичних концепцій та структур, а також глобального розвитку та сталого розвитку» [21]. Громадянська освіта включає розуміння сучасних подій, а також критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії. Знання про європейську інтеграцію, а також усвідомлення розмаїття та культурної ідентичності в Європі та світі є дуже важливими для України у контексті формування громадянської компетентності. Це корелює з розумінням європейських цінностей, які виражені у статті 2 Договору про Європейський Союз та Хартії основних прав Європейського Союзу [17], та включає розуміння мультикультурних та соціально-економічних особливостей європейських суспільств, а також того, як національна культурна ідентичність сприяє формуванню європейської ідентичності.

Аналізуючи міжнародні стандарти з питань формування громадянської компетентності, можна побачити, що всі вони мають спільну основу, взаємодоповнюють один одного, формуючи комплексний підхід до громадянської освіти та розвитку громадянської компетентності. Цей підхід ґрунтується на тому, що громадянська освіта відіграє ключову роль у формуванні сучасного демократичного суспільства, сприяючи утвердженню цінностей рівності, толерантності та поваги до різноманіття. На думку авторки, в умовах перманентної політичної кризи в Україні, а ще більше в умовах екзистенційної війни, власне громадянська освіта може бути важливим інструментом для збереження національної ідентичності українського народу та формування стійкості до зовнішніх загроз, а також для реалізації зовнішньополітичного курсу України на набуття повноправного членства в ЄС і НАТО.

В умовах повномасштабної війни росії проти України та соціально-політичних трансформацій, що визначають динаміку переговорного процесу України з ЄС, громадянська освіта стає важливим інструментом для зміцнення соціальної стійкості, єдності та протидії дискримінації. Вона пояснює важливість реформ і допомагає громадянам усвідомити свою роль у їх

реалізації. Процес реформ та європейської інтеграції України неможливий без належної підтримки суспільства. Громадянська компетентність має безпосереднє відношення до європейської інтеграції України, позаяк важлива для розуміння тих завдань і викликів, що стоять на шляху європейської інтеграції України. Формування активних і відповідальних громадян допомагає адаптуватися до європейських стандартів у соціально-політичній сфері. Власне громадянська освіта пояснює важливість цих змін, допомагає громадянам зрозуміти їхню роль у реалізації реформ і сприяє утвердженню європейських цінностей та розуміння того, що європейська інтеграція – це не лише про міжнародні договори та внутрішні реформи, про трудову міграцію чи тимчасовий захист від війни, в першу чергу – це про зовнішню політику і безпеку, про мир і права людини, самоідентифікацію та людську гідність, солідарність і співпрацю, толерантність та інклюзивність. Це і є європейські цінності, вони закладені в європейських угодах і закарбовані в законодавстві національних держав – членів ЄС.

Україні вкрай необхідна консолідація демократії, тобто становлення і відтворення демократичних політичних практик, впровадження моделей та зразків поведінки, які характеризують демократичну (активістську) політичну культуру. Значення громадянської освіти стає дедалі важливішим з огляду на необхідність виховання свідомого і відповідального громадянина, здатного брати участь у процесах ухвалення рішень та впливати на суспільні процеси. Водночас вона зміцнює демократичні цінності, поглиблює розуміння верховенства права та заохочує до громадянської участі й контролю за діями влади. Такий підхід не лише відображає європейські демократичні традиції, а й виступає важливим чинником для забезпечення сталого розвитку та стійкості, формування інклюзивного та безбар'єрного суспільства в Україні.

Виконуючи міжнародні зобов'язання, Україна гармонізує норми національного права з міжнародними стандартами, що визначають громадянську освіту. В першу чергу такими є норми Ради Європи, членом якої Україна є з 1995 р. та норми Європейського Союзу. Статус кандидата на вступ до ЄС, який Україна отримала в червні 2022 р., зобов'язує нашу державу імплементувати норми і в частині освітньої політики та формування громадянської компетентності (*Citizenship competence*) [21].

В Україні сформована правова основа для впровадження громадянської освіти та розвитку громадянської компетентності. Конституція України закріплює принципи прав людини, демократичних свобод і обов'язків, що є основою для формування громадянської компетентності. Закон України «Про

освіту» (2017 р.) визначає основи державної політики у сфері освіти, включаючи громадянську освіту. У Законі України «Про освіту» поняття громадянської освіти отримало нормативне визначення, а відтак необхідними є подальші кроки з її впровадження. Закон підкреслює важливість формування компетентностей, пов'язаних із реалізацією прав і обов'язків особи як громадянина, усвідомленням цінностей демократичного суспільства та верховенства права. Закон України "Про освіту" підкреслює важливість виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого політичного вибору [5]. У Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (грудень, 2022 р.) громадянська компетентність визначається як «здатність особи реалізовувати і захищати свої права та свободи, відповідально ставитися до обов'язків громадянина та брати активну участь у суспільному житті» [7].

Варто зауважити, що Міністерство освіти та науки України приділяє належну увагу громадянській освіті в рамках освітньої політики. На виконання міжнародних зобов'язань та Законів України, що регламентують діяльність у сфері освіти, розпорядженням Кабінету Міністрів України 8 жовтня 2022 р. було внесено зміни до схваленої в жовтні 2018 р. Концепції розвитку громадянської освіти в Україні. Чинною є Концепція розвитку громадянської освіти в Україні (2022 р.) [9], яка базується «на необхідності створити сприятливі умови для формування та розвитку громадянських компетентностей людини на всіх рівнях освіти та в усіх складниках освіти, що дасть змогу громадянам краще розуміти та реалізувати свої права в умовах демократії, відповідально ставитися до своїх прав та обов'язків, брати активну участь у суспільно-політичних процесах, а також усвідомлено забезпечувати захист, утвердження та розвиток демократії» [9]. Концепція окреслює основні цілі і завдання громадянської освіти, а також визначає компоненти громадянської компетентності, включаючи знання про права і обов'язки, уміння брати участь у соціально-політичному житті та формування відповідних цінностей. МОН України наказом від 07.02.2024 р. затвердило «План заходів з реалізації Концепції розвитку громадянської освіти в Україні до 2030 року», що є дороговказом для впровадження громадянської освіти на всіх рівнях освіти на основі чітко визначених кроків з реалізації Концепції [14].

Не вдаючись до детального аналізу цілої низки правових норм, що регламентують формування громадянської компетентності на всіх рівнях освіти, зазначимо, що всі нормативні документи зобов'язують усі без винятку ЗВО, попри їх автономність, формувати громадянську компетентність у рамках

усіх освітніх програм. Це визначається і загальними компетентностями Закон України "Про освіту" підкреслює важливість виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого політичного вибору [5]. Це корелює із загальними компетентностями (TUNING), які включені в усі без винятку освітні програми. Обов'язковість формування громадянської компетентності, окрім вище згаданих Законів України, визначається також у Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, затвердженій Указом Президента України від 27 вересня 2021 р. № 487 [12], Стратегії національно-патріотичного виховання, затвердженій Указом Президента України від 18 травня 2019 р. № 286 [15], Національній стратегії у сфері прав людини, затвердженій Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119 [13], Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р [16] та низкою інших нормативно-правових документів. Концепція Нової української школи (НУШ) також включає важливі аспекти громадянської освіти, акцентуючи на формуванні громадянських компетентностей учнів.

В Україні громадянська освіта в середній школі є нормативною дисципліною. Позаяк у шкільний предмет «Громадянська освіта» інтегруються знання з політології, соціології, філософії, правознавства, економіки, конфліктології, глобалістики тощо, то підготовка вчителів спеціальності 014 «середня освіта» має включати отримання ними таких знань і формування практичних навичок, щоб навчатися громадянської компетентності самим і навчати цьому учнів. Отже, логічно, що ЗВО мають впроваджувати і реалізовувати такі освітні програми, що забезпечують формування громадянської компетентності не формально, а реально. Відсутність чіткої інтеграції громадянської освіти в освітні програми педагогічних спеціальностей ускладнює впровадження ефективних методик викладання [8]. Недостатня підготовка педагогів та брак кваліфікованих викладачів, які мають достатні знання та навички для викладання предметів громадянської освіти, все ще є серйозною перешкодою. Еклектичність змісту навчальних програм, позаяк існуючі програми з громадянської освіти часто мають неструктурований і несистематизований зміст, призводить до нерозуміння глибини проблеми та її важливості для України в умовах екзистенційної війни. Ці проблеми потребують вирішення, особливо в умовах війни, позаяк власне вища освіта відіграє ключову роль у розбудові демократичних суспільств та подоланні глобальних викликів і загроз. Уся освіта для демократичного громадянства і

освіта в галузі прав людини – це сприяння соціальній згуртованості та міжкультурному діалогу, визнання цінності різноманіття і рівності, в тому числі інклюзії, безбар'єрності.

Аналізуючи проблему підготовки фахівців з громадянської освіти на педагогічних спеціальностях, «насамперед потрібно спиратися на нормативну базу, яка забезпечує її викладання» [11, с. 79]. З цією метою важливо розвивати знання і соціальні навички, які підвищують розуміння гендерних відмінностей, зміцнюють взаємну повагу до людської гідності і демократичних цінностей, сприяють діалогу, пропагують ненасильство у вирішенні проблем і суперечок, та загалом зменшують конфліктність. Освіта для демократичного громадянства і в галузі прав людини повинна надавати здобувачам освіти діяти в інтересах захисту та розвитку прав людини, демократії та верховенства права [18, р. 9-10]. Знання про права людини, верховенство права і демократичні цінності сприяють формуванню правової свідомості серед молоді, що є критично важливим для розвитку правової держави.

Громадянська освіта відіграє важливу роль у формуванні відповідального лідерства серед молоді, формує активну громадянську позицію, що мотивує до участі у виборчому процесі й підвищує політичну культуру, сприяє залученню громадян до процесу прийняття рішень, допомагає відновлювати довіру до державних інституцій, пояснюючи принципи роботи органів державної влади та місцевого самоврядування. Під час війни українське громадянське суспільство активізувалося, що підтверджує важливість спільних дій для підтримки держави. Громадянська освіта може стати платформою для розвитку волонтерських ініціатив і соціальної відповідальності серед молоді, що є важливим у реалізації університетами Третьої (соціальної) місії та ще більше актуалізується з прийняттям Закону про волонтерську діяльність [6].

Важливо зауважити, що освітні програми мають бути адаптовані до реалій війни. В умовах інформаційної та кінетичної війни громадянська освіта сприяє розвитку критичного мислення та медіаграмотності, що дозволяє протистояти маніпуляціям, дезінформації та потужній російській пропагандистській машині, водночас формуючи і цифрові навички.

У сучасних умовах громадянська освіта сприяє формуванню інклюзивного світогляду, де кожна людина сприймається як рівноправний учасник суспільного життя, де всі студенти, незалежно від їхнього походження, здібностей чи соціального статусу, відчують себе цінними та включеними в освітній процес. Це особливо важливо для розбудови інклюзивного освітнього середовища, яке орієнтоване на задоволення потреб усіх без винятку учасників

освітнього процесу. Інклюзивність в освітньому процесі є важливою у забезпеченні соціальної справедливості, принципу гендерної рівності, позаяк передбачає залучення всіх учасників освітнього процесу незалежно від їхніх особливостей, національної, культурної чи соціальної ідентичності. Інклюзивне освітнє середовище забезпечує практичний досвід взаємодії з різними соціальними групами на основі принципу гендерної рівності. Розуміння і прийняття відмінностей між людьми сприяє формуванню толерантного ставлення до інших та розвитку емпатії.

Толерантність є однією з основних цінностей демократичного суспільства. Толерантність передбачає терпимість до відмінностей та вимагає активної участі громадян у створенні умов для забезпечення рівних прав і можливостей для всіх. В даному ключі важливо пам'ятати, що толерантність не є вродженою якістю, а формується через цілеспрямовану освіту та виховання. Громадянська освіта включає елементи, які допомагають учням усвідомити важливість поваги до різноманіття культур, думок і способів життя. У курсах громадянської освіти освітній процес моделюється на інтерактивних методах, таких як рольові ігри, дискусії та проектна діяльність, що дозволяє здобувачам навчатись толерантності через практичну діяльність. Це не лише сприяє розвитку особистості кожного здобувача освіти, але й формує суспільство, де кожен має право на гідність і повагу. Толерантність формується через громадянську освіту та розуміння інклюзії, оскільки здобувачі освіти отримують знання і досвід, які сприяють прийняттю різноманітності. В свою чергу, громадянська освіта, яка акцентує увагу на демократичних цінностях і толерантності, виховує відповідальних громадян, здатних активно брати участь у політичному та соціальному житті. Таким чином, в умовах глобалізації та зростання міжкультурної взаємодії, громадянська освіта стає основним інструментом для подолання упереджень, соціальної ізоляції та дискримінації, що особливо актуально у розбудові інклюзивного освітнього середовища.

У Комюніке, ухваленому Конференцією міністрів вищої освіти Європейського простору вищої освіти 19 листопада 2020 р. у м. Рим, визначено перспективи та завдання розвитку Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) на період до 2030 року як інклюзивного, інноваційного та взаємопов'язаного простору на підтримку стійкої, згуртованої та мирної Європи [19]. Прийняті принципи і рекомендації у Римському комюніке, підтверджено на аналогічній Конференції в Тирані в травні 2024 р., де зазначено про повну підтримку студентів на всіх етапах їхнього навчання за допомогою політики доступу до вищої освіти та її завершення, незалежно від

їхнього походження чи статусу [24].

Таким чином, інтеграція принципів громадянської освіти в українську освітню систему є ключовим кроком для розвитку толерантності та інклюзивності, а також успішної інтеграції до Європейського освітнього простору. Громадянська освіта відкриває можливості для формування толерантного й інклюзивного освітнього середовища, розбудови демократичного суспільства, в якому є повага до людської гідності, прав людини та верховенство права. Це і є призначення громадянської освіти.

Висновки. Сучасний світ стикається з численними викликами, такими як глобалізація, збройні конфлікти, війни, соціальні та культурні трансформації, що вимагає прискіпливої уваги до питань толерантності та інклюзії. Комплексний підхід до громадянської освіти та розвитку громадянської компетентності ґрунтується на тому, що громадянська освіта відіграє ключову роль у формуванні сучасного демократичного суспільства, сприяючи утвердженню цінностей прав людини, верховенства права, свободи, рівності, толерантності та поваги до різноманіття і людської гідності.

Особливого значення громадянська освіта набуває в умовах війни, соціальних трансформацій та інших викликів, з якими стикається Україна. Повномасштабна війна, соціальні зміни та прагнення до демократичних реформ роблять її критично важливим інструментом для зміцнення соціальної єдності, дотримання прав людини та протидії дискримінації. Вона формує громадянські компетентності, що повністю корелюються із загальними компетентностями (TUNING).

Впровадження громадянської освіти на всіх рівнях освіти, особливо у підготовці вчителів, є важливим кроком до побудови демократичного суспільства. Від якості громадянської освіти залежить компетентність громадян і стійкість демократії, що є запорукою збереження державності та розвитку України як сильної і незалежної держави. У контексті сучасних викликів для України, особливо екзистенційної війни, громадянська освіта стає важливою складовою національної безпеки, формування громадянської ідентичності та соціальної згуртованості і стійкості.

Навчальні підходи, які базуються на принципах громадянської освіти, забезпечують формування толерантності та інклюзивності в освітньому середовищі. Толерантність, як фундаментальна цінність, передбачає не лише прийняття відмінностей, але й активну участь у створенні рівних можливостей для всіх. Інклюзія забезпечує рівний доступ до освіти та сприяє соціальній справедливості.

Нормативно-правове регулювання впровадження громадянської освіти в Україні базується на низці законодавчих актів і стратегій, які визначають основи для формування громадянських компетентностей в освітньому процесі. Для ефективного впровадження громадянської освіти в освітній процес необхідно продовжувати роботу над удосконаленням нормативно-правового регулювання, забезпечуючи його відповідність сучасним вимогам суспільства.

Україна продовжує героїчно захищати свою незалежність і демократичні цінності цивілізованого світу, відтак сучасна громадянська освіта є і надалі залишатиметься критично важливим компонентом для перемоги України, а також для досягнення миру, відбудови й відновлення після війни та розбудови демократичної держави.

Джерела та література

1. Бакка Т. Підготовка майбутнього вчителя до навчання громадянської освіти в школі. 2020. № 2. С. 75-80. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37422/Bakka.pdf?sequence=1>
2. Європейська конвенція про захист основних прав і основоположних свобод (1950 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Жадан, І. «Соціально-психологічна модель громадянської компетентності». Проблеми політичної психології. том 22, вип. 8. 2019. С. 7-21. DOI: <https://doi.org/10.33120/popp-Vol22-Year2019-25>
4. Жадан, І. *Комунікативний потенціал розвитку громадянської компетентності студентської молоді*. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2019. №43 (46). С. 67-82. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718410/1/16-Article%20Text-227-1-10-20190929.pdf>
5. Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
6. Закон України «Про волонтерську діяльність». 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
7. Іванюк І. В., Терещенко А. Б., Овчарук О. В. Сучасний стан громадянської освіти в Україні. Аналітичний звіт. URL: http://lib.iitta.gov.ua/844/1/civic_education.pdf
8. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 893-р. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. (в редакції розпорядження Кабінету Міністрів України [від 8 жовтня 2022 р. № 893-р](#)). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>
9. Локшина О. Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя: оновлене бачення 2018 року. Український педагогічний журнал. 2019, №3. С. 21-30. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-21-30>
10. Мелещенко Т. Громадянська освіта в педагогічних закладах вищої освіти. Вища освіта України. 2020. № 1. С. 78-85. URL: <file:///D:/NAUKA/2024/Conference/11.pdf>

11. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки. Затверджена Указом Президента України від 27 вересня 2021 р. № 487*2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>
12. Національна стратегія у сфері прав людини. Затверджено Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>
13. План заходів з реалізації Концепції розвитку громадянської освіти в Україні до 2030 року, затверджений наказом МОН України від 07.02.2024 р. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-realizaciyi-koncepciyi-gromadyanskoyi-osviti-v-ukrayini>
14. Стратегія національно-патріотичного виховання. Затверджено Указом Президента України від 18 травня 2019 р. № 286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>
15. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>
16. Charter of Fundamental Rights of the European Union. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf
17. Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016803034e3>
18. Communiqué adopted by the Conference of Ministers of Higher Education of the European Higher Education Area on 19 November 2020 in Rome. URL: https://eha.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf
19. Commission Staff Working Document Accompanying the Document Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for LifeLong Learning SWD/2018/014 final – 2018/08 (NLE). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52018SC0014>
20. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7)
21. European Commission / EACEA / Eurydice, 2024. The European Higher Education Area in 2024: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. URL: https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/sites/default/files/2024-05/Chapter_4_Social_dimension.pdf
22. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. (2006/962/EC). URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF>
23. Tirana EHEA Ministerial Conference. 29-30 May 2024. Tirana 2024. URL: <https://eha.info/Immagini/Tirana-Communique1.pdf>

References

1. Bakka T. Pidhotovka maibutnoho vchytelia do navchannia hromadianskoi osvity v shkoli. 2020. № 2. S. 75-80. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37422/Bakka.pdf?sequence=1> (in Ukrainian).
2. Yevropeiska konventsiiia pro zakhyst osnovnykh prav i osnovopolozhnykh svobod (1950 r.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (in Ukrainian).
3. Zhadan, I. «Sotsialno-psykhohichna model hromadianskoi kompetentnosti». Problemy politychnoi psykhologii. tom 22, vyp. 8. 2019. S. 7-21. DOI: <https://doi.org/10.33120/popp-Vol22-Year2019-25> (in Ukrainian).
4. Zhadan, I. Komunikatyvnyi potentsial rozvytku hromadianskoi kompetentnosti studentskoi molodi. Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykhologii. 2019. №43 (46). С. 67-82. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718410/1/16-Article%20Text-227-1-10-20190929.pdf> (in Ukrainian).
5. Zakon Ukrainy «Pro osvitu». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (in Ukrainian).
6. Zakon Ukrainy «Pro volontersku diialnist». 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (in Ukrainian).
7. Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (in Ukrainian).
8. Ivanyuk I. V., Tereshchenko A. B., Ovcharuk O. V. Suchasnyy stan hromadyans'koyi osvity v Ukrayini. Analychnyy zvit [Current state of civic education in Ukraine. Analytical report. URL: http://lib.iitta.gov.ua/844/1/ivis_education.pdf (in Ukrainian).
9. Kontsepsiia rozvytku hromadianskoi osvity v Ukraini, zatverdzhena rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 zhovtnia 2018 r. № 893-r. SKhVALENO rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 zhovtnia 2018 r. № 710-r. (v redaktsii rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 8 zhovtnia 2022 r. № 893-r) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (in Ukrainian).
10. Lokshyna O. Yevropeiska dovidkova ramka kliuchovykh kompetentnosti dlia navchannia vprodovzh zhyttia: onovlene bachennia 2018 roku. Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal. 2019, №3. S. 21-30. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-21-30> (in Ukrainian).
11. Meleshchenko T. Hromadianska osvita v pedahohichnykh zakladakh vyshchoi osvity. Vyshcha osvita Ukrainy. 2020. № 1. S. 78-85. URL: <file:///D:/NAUKA/2024/Conference/11.pdf> (in Ukrainian).
12. Natsionalna stratehiia spryannia rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini na 2021-2026 roky. Zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 27 veresnia 2021 r. № 487*2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (in Ukrainian).
13. Natsionalna stratehiia u sferi prav liudyny. Zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 24 bereznia 2021 r. № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> (in Ukrainian).
14. Plan zakhodiv z realizatsii Kontsepsii rozvytku hromadianskoi osvity v Ukraini do 2030 roku, zatverdzhenyi nakazom MON Ukrainy vid 07.02.2024 r. URL:

<https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-realizaciyi-koncepciyi-gromadyanskoyi-osviti-v-ukrayini> (in Ukrainian).

15. Stratehiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia. Zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 18 travnia 2019 r. № 286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> (in Ukrainian).

16. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky. Skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 liutoho 2022 r. № 286-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (in Ukrainian).

17. Charter of Fundamental Rights of the European Union. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf (in English).

18. Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education. Recommendation CM/Rec (2010)7 and explanatory memorandum. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016803034e3> (in English).

19. Communiqué adopted by the Conference of Ministers of Higher Education of the European Higher Education Area on 19 November 2020 in Rome. URL: https://eha.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf (in English).

20. Commission Staff Working Document Accompanying the Document Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for LifeLong Learning SWD/2018/014 final – 2018/08 (NLE). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52018SC0014> (in English).

21. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7) (in English).

22. European Commission / EACEA / Eurydice, 2024. The European Higher Education Area in 2024: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. URL: https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/sites/default/files/2024-05/Chapter_4_Social_dimension.pdf (in English).

23. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. (2006/962/EC). URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF> (in English).

24. Tirana EHEA Ministerial Conference. 29-30 May 2024. Tirana 2024. URL: <https://eha.info/Immagini/Tirana-Communique1.pdf> (in English).

УДК 387.018.8:373.5.011.3-051

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

Дмитро Свиридон

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33028, м. Рівне, вул. Пластова, 31

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. **Амінов Бахтієр** - кандидат історичних наук, доцент Кокандського державного педагогічного інституту (Республіка Узбекистан)
2. **Burunciuc Mihai** - PhD student, Doctoral School of Humanities and Education of the State University of Moldova (Republic Moldova)
3. **Бещук Єлизавета** – здобувач в/о ступеня «Бакалавр» Рівненського державного гуманітарного університету
4. **Богданець Ірина** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
5. **Бородіна Тетяна** - старший викладач кафедри історії Національного університету «Києво-Могилянська академія», випускниця Докторської школи імені родини Юхименків НаУКМА
6. **Ващук Дмитро** - кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України
7. **Герасимчук Таміла** - кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету
8. **Гурбик Андрій** - кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України
9. **Жаб'юк Михайло** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
10. **Кібиш Альона** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
11. **Колодич Олександр** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
12. **Корнійчук Назар** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
13. **Кравчук Владислав** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
14. **Крупка Олександр** - кандидат історичних наук, доцент кафедри журналістики та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування
15. **Кундеус Оксана** – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету
16. **Куропаткін Євген** – здобувач в/о ступеня «Бакалавр» Рівненського

державного гуманітарного університету

17. **Ліннік Юрій** – кандидат філософських наук, доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін КЗВО «Рівненська медична академія»
18. **Лукашук Яна** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
19. **Максимчук Олена** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
20. **Михальчук Роман** – кандидат історичних наук, професор, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету
21. **Опанасюк Едуард** - здобувач ступеня PhD, спеціальності «Релігієзнавство» Рівненського державного гуманітарного університету
22. **Опанасюк Тетяна** - кандидат історичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету
23. **Пуха Тетяна** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
24. **Свиридон Дмитро** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
25. **Синяк Степан** – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету
26. **Слесаренко Андрій** – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету
27. **Татарин Дарина** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
28. **Федоришин Микола** - завідувач літературного музею Уласа Самчука комунального закладу «Рівненський обласний краєзнавчий музей» Рівненської обласної ради
29. **Фьольдварі Шандор** - df.phil., науковий співробітник, викладач балтійських досліджень Університету м. Дебрецен (Угорщина)
30. **Шеретюк Валерій** - кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри історії України Рівненського державного гуманітарного університету

ISSN 2519-1942

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

ВИПУСК 36

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Лариса Федорук**

Обкладинка – **Григорій Волохов**

Підписано до друку 29.11.2024 р. Папір офсетний.

Гарнітура «Times New Roman».

Наклад 300. Зам. № 243/1. Ум. друк. арк. 11,19.

ISSN 2519-1942

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. Випуск 36. Рівне, 2024. 248 с.

УДК 94(477) + 94(100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2024